

Dr. Jusuf Mulić, HERCEGOVINA I. i II.
- dragocjen prilog upoznavanju njezine
gospodarske prošlosti

Autor dr. Jusuf Mulić obradio je povijest Hercegovine u srednjovjekovnom razdoblju (knjiga I.), te oč uspostave osmanske vlasti do kraja 16. st. (knjiga II.) u dva pozamašna sveska, te najavio i sljedeći o periodu do austro-ugarske okupacije. Kao značajna kvaliteta povijesti ove “feudalne oblasti srednjovjekovne države”, odnosno “vojne i upravne jedinice Osmanskog carstva” (ovo su autorovi podnaslovi knjiga), treba istaknuti:

- obilje izvorne građe i, s tim u svezi, mnoštvo do sada nepoznatih podataka, te na njima zasnovanih zaključaka;
- prvi put (kako je to i u “Riječi pisca” spomenuto) objavljivanje stručno izrađenih zemljovida Hercegovine iz spomenutih isječaka njezine povijesti.

Međutim, upravo to obilje građe, koje je, ponegdje, bilo uzročnikom neravnoteže u zastupljenosti pojedinih povijesnih činjenica (npr. problematika proizvodnje i trgovine soli kroz oba razmatrana razdoblja, s mnogim sporednostima, zatim i dionica Vlahâ u hercegovačkoj prošlosti) dobrodošlo je obogaćenje saznanja o ekonomskoj historiji ove specifične administrativne tvorevine.

Pa, stoga, nešto o tome. Odlomak teksta o srednjovjekovnim tvrđavama na tadašnjem hercegovačkom prostoru, u kojemu su na 27 stranica 204 bilješke s objašnjenjima i o izvorima, primjer je ozbiljnosti autorova pristupa ovom svome djelu. A rezultat je u, do danas, najpotpunijem prikazu ovih, u to doba značajnih i često višefunkcionalnih građevina. Jer, uz njihov primarni vojnostrateški karakter, neke su od njih iskazale i generičku snagu za nastajanje grada (Biograci, Blagaj, Ljubuški, Nebojša...), a ponekad su imale i značajnu privrednu ulogu (Brštanik, na primjer). Stoga je s ozbiljnim razlogom autor posvetio pažnju ovom, samo naizgled sporednom segmentu prošlosti ovih krajeva.

Na 24 stranice teksta i 5 stranica dodatka s popisom rodova, ovdje je obrazlagano povijesno značenje Vlahâ i Arbanasa na ovim prostorima.

U ovom sadržaju autor s pravom ističe da se onodobno hercegovačko gospodarstvo razvijalo na stočarskoj privredi, koju nisu poticale samo prirodne karakteristike regije, nego i činjenica da su se vlasti bavile “ponosničkom službom” (kiridžijstvom), pljačkaškom privredom (kako iznimna tema za daljnje izučavanje ovoga historijskog fenomena i njegovog trajanja u budućnosti!), te stočarstvom. Njihova geografska rasprostranjenost, uzorno opisana na str. 131-151, bit će pouzdano pomagalo nastojanjima budućih istraživača, koji se odluče za dublje ulaženje u onovremenu privrednu problematiku Hercegovine.

U odjeljku o privredi (str. 373-424) skupljeno je i sistematizirano aktualno znanje o ovoj važnoj komponenti ukupnoga društvenog razvitka. Uz to, podaci o brojnim (objavljenim i neobjavljenim) izvorima bit će i u ovom slučaju korisni oslonac novim pregaocima na ovom znanstvenom području.

I u knjizi II. njezin je pisac dosljedno nastavio s utemeljenim izlaganjem obimne građe, a u tome i o ekonomici ovih krajeva u prvom periodu osmanske vladavine do završetka 16. st.

U svezi s tim na ovom mjestu treba u prvom redu istaknuti poglavlja Timari i timarske organizacije (str. 77-96), te Vlasi i Arbanasi u vlasti Osmanlija, koja su, doslovno, prepuna podataka i uputa na njihovo porijeklo, dok je ono o Vlasima, uz to u podtekstu i vrlo razgovijetan poziv na znanstvenu polemiku! Pri tome, također, treba naglasiti kako se dio građe, na kojoj se zasniva ovaj tekst, kao što su to podaci o poreskim obvezama Vlahâ i raje (iznimno značajan za istraživače ekonomske historije!) u Hercegovini u toku 16. st., na ovom mjestu prvi put objavljuje! Kao što je ovdje i prva objava o postojanju Kanun-name Hercegovačkog sandžaka, koja je bila dio Zbirnog popisa Hercegovačkog sandžaka iz 1528.-1531. god.

O privredi je i dio teksta na str. 236-296. Od toga se veći dio, ukupno 34 od 60 stranica, odnosi na dobivanje i nabavku soli. Ovaj očiti nerazmjer u tekstualnom obuhvatu pojedinih podtema gospodarske problematike upućuje nas na objektivnu poteškoću, koja prati svakog autora sličnih radova: u strukturi sadržaja kvantitativni odnos često određuje raspoloživa građa umjesto stvarnoga značenja pojedinog elementa te strukture. Čini se da se u ovom slučaju radi upravo o tome. Ali, ako je to bilo na uštrb kvaliteta kompozicije, bilo je u prilog količine informacija o ovom dijelu tadašnjeg privređivanja.

Na kraju. Agrarni odnosi u doba osmanske vladavine bili su jedan od najkrupnijih njezinih političkih i ekonomskih problema. U njemu se odražavao proces uspona, pa stagnacije, te sve bržega slabljenja osmanske

državne organizacije. A o tom je odnosu sažet prikaz na stranicama 73-76 ove knjige. Međutim, s obzirom da se u ovom djelu razmatra samo razdoblje do kraja 16. st., tj. ono “sve do Voltaireva vremena (kad su) Turska i Kina bile primjer civiliziranog življenja, koje su Evropljani mogli gledati samo sa zavišću i poštovanjem” (The Times, *Atlas svjetske povijesti*, str. 153.) i kada su se tek pojavljivali prvi znaci procesa što će jednu sređenu državu dovesti do “bolesnika sa Bosfora”, kritički je pogled autora na temu “agrarnih odnosa” nužno izostao. Ali, očekivati je da će u sljedećoj, (uvjetno) najavljenoj, knjizi, autor ocijeniti uz relevantne činjenice različitih predznaka agrarne odnose u tom razdoblju (tj. do austro-ugarske okupacije) i na konkretnom hercegovačkom tlu. A to bi i za ekonomsku historiju ovih krajeva bilo od iznimnoga značenja.

Pa, i uz ovu napomenu, teško bi bilo poreći iskreno zadovoljstvo ovoga osvrta činjenicama da je u ovom djelu dr. Jusufa Mulića Hercegovina dobila vrlo utemeljen prikaz dijela svoje prošlosti. A posredno, i obilje podataka o gospodarskim procesima na istom prostoru i u istom vremenu.

Mr. Vlado Smoljan